

Van eind november tot eind januari is in een interviewronde gesproken met representanten van 22 partijen die actief zijn in de regio Utrecht. Aan hen is gevraagd hoe zij de identiteit en positionering van de regio zien, wat zij als de belangrijkste ruimtelijke opgaven zien en hoe de samenwerking vormgegeven zou moeten worden. Deze notitie vat de hoofdlijnen van deze gespreksronde samen.

Identiteit en positionering

Utrecht en de kernen en landschappen er omheen vormen een onlosmakelijke eenheid

“De plaatsen rondom Utrecht horen als groene buitenwijken bij de centrale stad. Het is één gebied.”

Frans van Seumeren, FC Utrecht

Er is grote consensus onder de gesprekspartners dat de identiteit van Utrecht wordt bepaald door de stad én het groene gebied er omheen. De landschappen om de stad verschillen wel in identiteit. Zeist en De Bilt zijn vanouds landgoederenzones en meer gekoppeld aan de stedelijke economie, terwijl veel kernen aan de westkant meer een agrarische oorsprong hebben en daarna als woongebied zijn ontwikkeld. Het Groene Hart heeft ook een sterke identiteit van zichzelf, en hoort gevoelsmatig minder bij de regio Utrecht. Het is meer te beschouwen als “Central Park” van de gehele Randstad.

Utrecht heeft een fantastisch leef- en vestigingsmilieu!

“De schaal van Utrecht is een belangrijke kwaliteit: kleiner dan de andere G4-steden, niet alleen qua inwoners, maar ook qua gevoel, maar weer veel groter dan steden als Groningen en Eindhoven.”

Lucia Claus, Stadsschouwburg Utrecht

Daar zo ongeveer alle gesprekspartners is benadrukt dat Utrecht een fantastisch leef- en vestigingsmilieu heeft. Het is een hele sterke regio met nauwelijks zwakke punten. Juist de combinatie van kernkwaliteiten is uniek in Nederland. De kwaliteit van leven is in Utrecht zeer hoog. Heel belangrijk daarin is de kleine schaal of menselijke maat. Zowel het stadscentrum met topvoorzieningen als de groene omgeving bevinden zich op fietsafstand. Er is een levendig cultureel klimaat en door de vele studenten is de stad Utrecht ook heel gezellig. De kwaliteit van en variëteit aan landschappen is zeer hoog. Aan de oostkant zijn de landgoederen herkenbaar, terwijl ten westen van de stad het veenweidegebied een uniek landschap biedt. Het cope-landschap in het Groene Hart is van internationale allure. Geen enkele andere regio heeft zo'n grote diversiteit aan landschappen. Er is daarmee ook een grote diversiteit aan woonmilieus, waardoor mensen hun wooncarrière in de regio kunnen blijven. Als men eenmaal in Utrecht is gevestigd, zal men niet snel meer vertrekken.

De centrale ligging is een enorme kwaliteit

“De centrale ligging bovenop zowel een OV- als een vervoersknooppunt is een enorm sterk punt.”

Paul Tankink, Corio

De centrale ligging met uitstekende verbindingen per OV en weg is een grote kracht van de regio en van nationale betekenis. Er is een enorm aanbod van banen en arbeidskrachten binnen één uur reizen. Ook veel topvoorzieningen in de Randstad zijn binnen reisafstand. Utrecht zou zich volgens sommigen meer moeten profileren met zijn unieke positie in het spoornetwerk. De goede verbindingen maken de Utrechtse regio zeer aantrekkelijk voor bedrijven in transport en logistiek,

een van de Nederlandse “topsectoren”. Jaap Verkiel van TLN vindt dan ook dat *“de Utrechtse regio zich nadrukkelijker zou moeten profileren als logistiek aantrekkelijke locatie.”*

De kennisintensieve diensten en onderwijs vormen de economische motor

“Het stichtingsjaar van de Universiteit Utrecht, 1636, is een historische mijlpaal voor Utrecht”

Floris de Gelder, Utrecht Science Park

Utrecht heeft de beste Universiteit van Nederland. In veel gesprekken wordt het belang van de universiteit als economische motor benadrukt, haast zoals dat in Eindhoven voor Phillips geldt. Daaromheen heeft zich een sterk cluster ontwikkeld rondom life sciences, duurzaamheid en gezondheid met enkele internationale uitschieters (oncologie, diergeneeskunde). Er is wel enige discussie of Utrecht nog sterker zou moeten kiezen voor een focus op één topsector zoals life science. Sommigen pleiten daarvoor, terwijl door anderen wordt benadrukt dat juist de pluriformiteit van de regio zorgt voor een interessante en sterke economie.

De ligging van Utrecht in de Noordvleugel is van grote betekenis

“De driehoek Amsterdam-Utrecht-Leiden is de belangrijkste regio van Nederland, dat zou verder uitgebouwd moeten worden”

Zef Hemel, Gemeente Amsterdam

Velen wijzen op het belang van de nabijheid van Amsterdam en Schiphol, zeker in internationaal perspectief. Daar kan Utrecht veel profijt van hebben en Utrecht moet ook meer de verbinding zoeken met de dynamiek van Amsterdam. Utrecht moet zich niet als kleine broertje van Amsterdam profileren of zich willen meten met Amsterdam, maar van zijn eigen kracht uitgaan: wat kan Utrecht aan Amsterdam toevoegen (en andersom)? Utrecht en Amsterdam maken onderdeel uit van een grotere sterke economische regio, waartoe ook Leiden, Wageningen, Eindhoven behoren. Dit is te beschouwen als één economische propositie, bijvoorbeeld waar het gaat om samenwerking tussen universiteiten. Ook de woningmarkt is in dit gebied het sterkst.

Utrecht kan zijn kwaliteiten veel beter vermarkten

“Utrecht zou zijn sterke punten beter moeten vermarkten, het heeft internationaal geen sterk profiel. In het buitenland is het vaak lastig duidelijk te maken wat Utrecht is.”

Henk Broeders, Jaarbeurs Utrecht

Utrecht heeft te kampen met het imago “te klein voor het tafellaken, te groot voor het servet”. Het excelleert nergens in, hoort nergens echt bij en heeft een vrij bleek profiel. Men is te bescheiden en mag trotser en zelfbewuster naar buiten treden. De pit mist. De regio is nu relatief onbekend. Het lijkt er op dat de Utrechtse regio niet met zijn identiteit of sterke punten te koop wil lopen. Wellicht is men verwend of zelfs een beetje zelfingenomen (“het komt hier vanzelf aanwaaien”). Daarbij wordt een relatie gelegd met de gebrekkige kwaliteit van de bestuurlijke samenwerking. Ook zouden overheid en bedrijfsleven meer samen naar buiten kunnen treden.

Ruimtelijke kansen en opgaven

De interne verbindingen in de regio vragen aandacht

“Door investeringen in het hoofdwegennet is dit nu goed op orde, maar de interne verbindingen kunnen nog versterkt worden.”

Theo van de Gazelle, Rijkswaterstaat Midden-Nederland

Het (duurzaam) accommoderen van al het verkeer is een grote opgave. Zowel de fietsstructuur, het openbaar vervoer als de autobereikbaarheid kunnen beter, bijvoorbeeld naar het centrum, de Uithof of rondom de Galgenwaard. Het belang van de fiets en het OV neemt daarbij toe als gevolg van de trek naar de steden en de grote populatie honger en studenten.

De recreatieve functie van het landelijk gebied dient veel sterker worden ontwikkeld

“Vooral de recreatieve ontsluiting moet een verdere impuls krijgen. Voor wandelen en fietsen is de vraag naar voorzieningen groter dan het aanbod.”

Hans Voorn, Kameryck

In veel gesprekken wordt aangegeven dat het groene gebied rondom de stad beter ontsloten kan worden, vooral per fiets en te voet. Verbindingen missen of hebben te weinig profiel. Mensen weten ze niet te vinden. Door betere verbindingen krijgt het ommeland meer waarde voor de stedeling en draagt het meer bij aan de leefkwaliteit. De stad heeft een groot belang bij goed toegankelijke natuur- en recreatiegebieden. Dit vraagstuk wordt onvoldoende opgepakt. Ook de stad zelf zou daar meer in moeten investeren.

Creatieve financieringsoplossingen nodig in het landelijk gebied

“Het is zoeken naar nieuwe geldstromen, gekoppeld aan de (economische) meerwaarde die de natuur biedt: bijvoorbeeld de waarde van schoon drinkwater, recreatie, gezondheid”.

Saskia van Dockum, Het Utrechts Landschap

Een belangrijk vraagstuk is hoe de financiering van het groen vorm te geven. De overheid zou ondernemers kansen moeten bieden voor interessante combinaties van functies, waarmee ondernemerschap wordt gecombineerd met het in stand houden van de kwaliteiten van het landschap. Aandachtspunt is dat dit niet mag leiden tot verdere verrommeling. Er is innovatie nodig voor landschapsbeheer dat financieel gezond is zonder de kwaliteiten op het spel te zetten. Volgens Francine Hijmans van den Berg van Natuurmonumenten betekent dat maatwerk: *“Er moeten geen al te strikte planologische beperkingen worden opgeworpen, ontwikkeling en vernieuwing is heel belangrijk. Per gebied moet worden bekeken wat mogelijk is, wat natuur en landschap kunnen verdragen.”*

Voorbeeldregio op het gebied van duurzaamheid

“Utrecht heeft topexpertise in huis op het gebied van duurzaamheid, maar het lukt nog onvoldoende om het zelf toe te passen. Er zijn ambities, maar die zijn nog niet voldoende geoperationaliseerd.”

Jacqueline Cramer, Utrecht Sustainability Institute

Utrecht zou zijn expertise op het gebied van duurzaamheid zelf in de praktijk moeten brengen en zo een voorbeeldregio op dit gebied moeten willen zijn. Bijvoorbeeld waar het gaat om de

energietransitie. In nieuwbouw en renovatie kunnen nu al energieneutrale woningen worden opgeleverd, Portaal brengt dit nu al in de praktijk.

Inpassing van nieuwe energiebronnen vormt in toenemende mate een belangrijk ruimtelijk vraagstuk. Bijvoorbeeld waar het gaat om zonne- en windenergie of de productie van biogewassen. Dit vraagt om een zorgvuldige afweging tussen waarden als landschap, natuur en cultuurhistorie en de duurzame energiebehoefte.

Vernieuwing stationsomgeving Utrecht centraal van grote betekenis

“Vernieuwing van de OV-terminal heeft veel te lang geduurd, maar is het beste wat de regio de laatste jaren is overkomen. Het is niet alleen belangrijk voor Utrecht zelf maar voor heel Nederland”
Joost de Waal, Nederlandse Spoorwegen

De ontwikkeling van het nieuwe stationsgebied op en rondom Utrecht centraal is van grote betekenis. Daar kan het OV-knooppunt van de toekomst ontstaan. Diverse mensen wijzen er op dat Hoog Catharijne lang in negatieve zin heeft bijgedragen aan Utrecht en een fysieke belemmering in de stad vormde. Maar door de vernieuwing van dit gebied en ook de komst van het nieuwe muziekcentrum met topcultuur kan dit juist een visitekaartje worden.

Kansen op het Utrecht Sciencepark

“De universiteit stelt zijn eigen biotoop steeds meer open en omliggende gemeenten en de provincie erkennen het belang.”

Floris de Gelder, Utrecht Science Park

Het Utrecht Science Park is voor velen de allerbelangrijkste plek in de regio. Er zit nog veel groeipotentie. Dat realiseren zich zowel de universiteit als de gemeenten en provincie. De recente samenwerking rondom dit gebied is hoopgevend, door gezamenlijk te zoeken kan het onderlinge vertrouwen sterker worden. De Uithof kan beter bij de stad worden betrokken en andersom. Het is nu nog te veel een eiland. Dat kan door functies zoals wonen en voorzieningen op de Uithof te stimuleren of door er evenementen naar toe te halen.

Leidsche Rijn is van grote betekenis voor de regio

“Doordat Leidsche Rijn later wordt afgerond dan gepland, biedt het kansen voor vernieuwing en experimenten, bijvoorbeeld in het opwekken van duurzame energie.”

Marco de Wilde, Portaal

Voor Leidsche Rijn geldt dat de vertraging in de gebiedsontwikkeling ook als kans kan worden beschouwd: er is ruimte voor experimenten en tijdelijk ruimtegebruik, wat uiteindelijk de kwaliteit ten goede kan komen. Dat geldt ook voor de ontwikkeling van Leidsche Rijn centrum. Die locatie is van grote betekenis voor Leidsche Rijn en de stad Utrecht, maar door Paul Tankink van Corio worden serieuze vraagtekens geplaatst bij de toekomstwaarde van dit plan: *“Het plan voor Leidsche Rijn Centrum is van voor de crisis, inmiddels kloppen product en productcondities niet meer”*.

Verdichting van bebouwde omgeving is noodzakelijk

“Het is zoeken naar de balans tussen rood en groen, het is vraag waar nog ruimte voor uitleg mogelijk is, na de nu al geplande gebiedsontwikkelingen.”

Patrick Joosen, Bouwfonds

Er is brede consensus voor de keuze voor verdichting van de bebouwde omgeving; we kunnen niet anders. De groene mal moet niet verder worden aangetast. Partijen zouden een visie op de balans tussen rood en groen moeten formuleren en daar vervolgens elkaar voor langere tijd aan vasthouden. Er is de voorbije jaren een overcapaciteit ontwikkeld, niet alleen op het gebied van vastgoed maar wellicht ook de infrastructuur. De regio moet niet meer willen inzetten op nieuwbouwlocaties en kwantiteit, maar op kwaliteit en betere benutting van dat wat er is. Binnenstedelijk is nog veel mogelijk, maar deze nieuwe opgave vraagt wel om meer creativiteit. Daarbij is ook aandacht nodig voor toekomstwaarde en aanpasbaarheid. Wat nu gebouwd wordt, moet over "1000 jaar" nog van waarde kunnen zijn.

Regionaal sturen en programmeren voor meer kwaliteit

"Er moet meer aandacht zijn voor woonmilieus, bijvoorbeeld om jonge starters en mensen die willen doorstromen naar een groter huis in de stad te kunnen vasthouden".

Eveline Paalvast, Aorta

Er zou meer gestuurd kunnen worden op samenhang in welk bedrijf of welk woonmilieu op welke plek wordt gevestigd. De Uithof, Rijnsweerd en Papendorp hebben verschillende profielen, daar kan op regionaal niveau in worden gestuurd. In Leidsche Rijn zou je geen studentenkamers moeten willen. Een belangrijke opgave is hoe de middeninkomens en gezinnen aan de stad te blijven binden. Het woningaanbod is nu voor veel gezinnen niet aantrekkelijk genoeg. Daar moet in de programmering aandacht voor zijn. Dat geldt ook voor woonmilieus in het buitengebied. Juist in de nieuwe economie is het vestigingsklimaat voor wonen heel belangrijk. De vergrijzing leidt tot ruimtelijke opgaven rondom leegstand van verzorgingstehuizen en aanpasbaarheid van de woningvoorraad.

Overige ruimtelijke kansen en opgaven

"De A12-zone kan zich ontwikkelen tot multifunctioneel woon- en werkgebied en meer bijdragen aan de economische kracht van de regio."

Joris Hogenboom, Natuur- en Milieufederatie Utrecht

In de gesprekken komt een veelheid aan concrete gebiedsontwikkelingen naar voren. De A12 zone is voor de lange termijn een potentiële binnenstedelijke ontwikkelingslocatie waar verschillende opgaven kunnen worden geïntegreerd. Ook Eiland van Schalkwijk, Station Driebergen-Zeist en Hart van de Heuvelrug en herstructurering van Lage Weide worden genoemd als belangrijke ruimtelijke opgaven. Rijkswaterstaat vraagt aandacht voor de wateropgave: *"Het bergen van te veel water in tijden van pieken en het aanvoeren van voldoende water in drogere periodes kan worden gecombineerd met andere ruimtelijke opgaven"*.

Samenwerking en rolverdeling

Kritische kanttekeningen bij regionale bestuurlijke samenwerking

“Er wordt op dit moment onvoldoende samengewerkt in de Utrechtse regio. De prettige samenwerking ten tijde van de NV Utrecht moet nieuw leven in worden geblazen”.

Bart Krol, provincie Utrecht

Bij de regionale samenwerking tussen overheden worden veel kritische kanttekeningen geplaatst. Men ziet te weinig samenhang en veel bestuurders die elkaar vliegen afvangen. Er lijkt sprake te zijn van een gebrek aan onderling vertrouwen. Bestuurders in de regio zijn te veel met hun lokale belang bezig en te weinig met het gezamenlijke maatschappelijke belang, terwijl ze allen dezelfde profileringsagenda dienen. Er moet weer een gemeenschappelijk en verbindend perspectief ontstaan. De samenwerking in de regio moet echter ook niet te veel worden gestructureerd. Het gesprek zou moeten gaan over minder structuur en organisatie. Organiseer informele netwerken en leuke bijeenkomsten.

Kansen voor betere samenwerking tussen overheid, markt en samenleving

“Als we kansen willen benutten moeten we barrières slechten. Bijvoorbeeld door bedrijven te betrekken bij ontwikkelingen in de regio en samen op te trekken rond clusters, thema's of gebieden.”

Erwin Ketelaar, Kamer van Koophandel

De cultuur in de regio is volgens velen te veel naar binnen gericht, er is te weinig interactie op regionaal niveau, tussen bestuurders en met het bedrijfsleven. De Economic Board Utrecht is een goede eerste stap, maar in concrete samenwerking is nog vaak sprake van wantrouwen en risicomijdend gedrag. Dat leidt niet tot gezamenlijke oplossingen. Overheden en andere betrokken partijen zouden veel meer het gesprek moeten aangaan en daarin zoeken naar de gemeenschappelijke basis. Door het verbinden en clusteren van ontwikkelingen kan naar win-win situaties worden gezocht. Daarbij is flexibiliteit van groot belang, bijvoorbeeld bij de toepassing van vergunningen. Er is veel synergie te halen uit een betere samenwerking tussen overheid, markt en samenleving. Profilering van de regio en programmering van opgaven is niet alleen voorbehouden aan de overheid, het bedrijfsleven kan daar ook een belangrijke rol in spelen.

Behoeftte aan duidelijkheid keuzes en stevige opstelling publieke partijen

“De overheid zou zijn verantwoordelijkheid moeten nemen door duurzaamheid sterker als randvoorwaarde te hanteren ruimtelijke keuzes”

Matthijs Bierman, Triodos Bank

De overheid moet zich niet te makkelijk terugtrekken, maar op basis van een heldere visie en uitvoeringsstrategie werken aan maatschappelijke doelen. De algemene noties in de gebiedsagenda kunnen worden doorvertaald naar een gezamenlijke agenda van 10 a 15 opgaven die gezamenlijk worden uitgewerkt. Voorkomen moet worden dat zo'n proces verzandt in een uitgebreid praatcircuit. Men gaat liever concreet aan de slag. De overheid moet anderen betrekken maar vervolgens lef tonen en durven kiezen. In complexe gebiedsontwikkelingen, zoals vernieuwing van het stationsgebied of Hart van de Heuvelrug, is een publieke regierol van grote betekenis gebleken. Daarbij kan de inzet van het RO-instrumentarium van de overheid van grote betekenis zijn. Rigide

kwaliteitsbewaking blijft soms nodig, bijvoorbeeld om de unieke kwaliteiten in het Groene Hart te beschermen of om het Utrecht Science Park concept strak te bewaken.

Binnen duidelijke kaders: loslaten

“Gemeente en marktpartijen kunnen met elkaar afspraken maken over uitgangspunten, programmering en profiel, daarna zou de gemeente het moeten loslaten en aan de markt overlaten”

Patrick Joosen, Bouwfonds Ontwikkeling

Binnen de door de overheid gestelde kaders kan meer ruimte worden geboden aan marktpartijen om te doen waar ze goed in zijn. Generieke beleidsregels zijn niet meer effectief. Daarin moet de overheid durven loslaten.